

**NORSK FILIAL AV UTENLANDSK FORETAK – NOEN
GRUNNLEGGENDE PROSESSUELLE
PROBLEMSTILLINGER**

Kandidatnummer: 632

Veileder: Borgar Høgetveit Berg

Leveringsfrist: 26.11.2007

Til sammen 13 139 ord

26.11.2007

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Presentasjon av problemstilling	1
1.2	Den videre fremstilling	1
1.3	Avgrensning mot lovvalgsspørsmål	2
<u>2</u>	<u>OM NORSKE FILIALER AV UTENLANDSKE SELSKAPER</u>	<u>2</u>
2.1	Filialbegrepet	2
2.2	NUF	3
2.3	Grensen mot datterselskap	3
2.4	Bakgrunnen for anerkjennelse av filialers virksomhet i Norge	4
2.4.1	Norske lovbestemmelser	4
2.4.2	EU- retten	4
2.5	Situasjonen når hovedselskapet er oppløst	6
<u>3</u>	<u>MULIGE ÅRSAKER TIL ØKNING I ANTALL NUF</u>	<u>7</u>
3.1	Innledende bemerkninger	7
3.2	Internasjonalt samarbeid	7
3.3	Alternativ til datterselskap – fordelene ved å velge filial	7
3.4	”Norske NUF”	8
3.5	Ulemper	9

<u>4</u>	<u>FILIALENS STILLING I NORSK RETT</u>	<u>10</u>
4.1	Utgangspunkt – filialen følger reglene i hjemlandet	10
4.2	Registrering i Foretaksregisteret	10
4.3	Skattelovgivningen	11
4.4	Konkursloven §146	12
4.5	Revisorloven	12
<u>5</u>	<u>NUF SOM RETTSSUBJEKT</u>	<u>12</u>
<u>6</u>	<u>PARTSEVNE</u>	<u>14</u>
6.1	Innledning	14
6.2	Alminnelig og begrenset partsevne	15
6.3	Tvistemålsloven	15
6.3.1	Lovens ordlyd	15
6.3.2	Rettspraksis	16
6.4	Særskilt om forsikringsselskaper	21
6.5	Oppsummering/ konklusjon	22
6.6	Tvisteloven	23
6.7	Vurdering av gjeldende rett	23
<u>7</u>	<u>SØKSMÅL MOT DET UTENLANDSKE HOVEDSELSKAPET</u>	<u>25</u>
7.1	Hovedselskapet er rett vedkommende for søksmålet	25
7.2	Avvisning på grunn av manglende partsevne	27
7.2.1	Innledning	27

7.2.2	Retting av feilen etter tvml. §97	28
7.2.3	Tvml. §66	31
8	<u>NORSKE DOMSTOLERS STEDLIGE KOMPETANSE</u>	33
8.1	Innledning	33
8.2	Luganokonvensjonen	34
8.3	Konklusjon	37
9	<u>SÆRLIG OM KONKURS</u>	37
10	<u>AVSLUTTENDE BEMERKNINGER</u>	41
11	<u>KILDEREGISTER</u>	43
11.1	Litteraturliste	43
11.2	Domsregister	44
11.3	EF-domstolen	45
11.4	Andre EU-rettskilder	45
11.5	Lovregister	45
11.6	Forarbeider	46
11.7	Konvensjoner og traktater	47

1 Innledning

1.1 Presentasjon av problemstilling

Pr. 31.10.2007 var det registrert 10570 filialer av utenlandsk foretak (NUF) i Norge¹. Dette er vesentlig flere enn for bare få år siden. Til sammenlikning var det totale antall 7742 pr. 31.12.2006, 1988 pr. 31.12.2003 og 1314 pr. 31.12.2000². Dette viser at tilveksten av slike foretak har vært enorm de siste årene, og NUF står i dag for en stor del av næringsvirksomheten i Norge.

Denne økningen i antallet filialer innebærer naturlig nok flere kontrakter og dermed flere potensielle rettslige tvister. Utenlandske filialers stilling i norsk prosessrett er imidlertid ikke fullt ut avklart. For den som ønsker å gå til søksmål på grunnlag av et krav mot NUF, kan dette by på praktiske problemer, spesielt med tanke på hvem som er rett saksøkt for kravet. Det er viktig å klarlegge hvordan kreditor eller medkontrahent kan forfølge sine krav mot en slik filial ved å reise søksmål og begjære utlegg eller konkurs. Denne behandlingen tar sikte på å redegjøre for noen grunnleggende problemstillinger rundt filialers prosessuelle stilling i Norge, og hvilke konsekvenser konklusjonene her kan få for den som ønsker å forfølge sitt krav mot filialen.

1.2 Den videre fremstilling

I kapittel 2- 4 gis en generell redegjørelse for filialbegrepet, og norske filialer av utenlandske foretaks forhold til norsk lovgivning. Deretter behandles de prosessuelle spørsmål om i hvilken grad norsk filial av utenlandsk foretak er å anse som et eget rettssubjekt, og om filialen har partsevne i kapittel 5 og 6. Dersom NUF ikke har partsevne,

¹ Opplyst pr. telefon fra saksbehandler hos Foretaksregisteret.

² www.brreg.no.

vil det i kap. 7- 9 redegjøres for de rettslige følger av manglende partsevne, og mulighetene for den som mener å ha et krav mot et slikt foretak til å bringe saker mot det utenlandske foretaket inn for norske domstoler.

1.3 Avgrensning mot lovvalgsspørsmål

En problemstilling som dukker opp i internasjonale forhold som det er tale om i denne behandlingen, er hvilket lands regler som skal anvendes for å løse spørsmål som blir forelagt domstolene. Spørsmål om lovvalg vil imidlertid ikke behandles her, slik at jeg nøyer meg med å nevne problemstillingen.

2 Om norske filialer av utenlandske selskaper

2.1 Filialbegrepet

Definisjonen av ordet filial er en ”*underavdeling av forretning med lokaler på et annet sted enn hovedavdelingen*”³. Dette er imidlertid ikke en rettslig standard, slik at den rettslige forståelse må fastlegges ut fra de regler som er av betydning for filialen. Noen egen bestemmelse av hva som skal forstås med begrepet filial finnes ikke i noen norsk lovtekst. Definisjonen som det er vist til er allikevel illustrerende, og gir et godt bilde av hva en filial er.

Det vesentlige kriterium for at en virksomhet er å anse som en filial er at den er knyttet til en hovedvirksomhet som har det overordnede ansvar for driften. At filialen er en *underavdeling av hovedavdelingen*, illustrerer at det foreligger et avhengighetsforhold mellom hovedforetak og filial. Filialen kan dermed bare eksistere som en del av

³ Norsk ordbok, Kunnskapsforlaget 1998.

hovedforetaket så lenge dette eksisterer. Her ligger en av forskjellene som skiller filialen fra datterselskap, som er en selvstendig juridisk person i forhold til hovedselskapet⁴.

For å anse en virksomhet som en filial, kreves det et visst omfang av driften. Dersom et selskap driver handel på et annet sted, eksempelvis et annet land, enn hovedforretningen, vil ikke det uten videre si at man driver en filial. Man kan uttrykke det slik at man har nådd terskelen for filial når virksomheten blir mer omfattende, og får karakter av å drive virksomhet i dette landet – og ikke bare med det⁵.

2.2 NUF

NUF er forkortelse for norsk filial/ avdeling av utenlandsk foretak. For å drive filial i Norge kreves det at filialen registreres i foretaksregisteret. Dette behandles nærmere nedenfor i kap. 4.2.

2.3 Grensen mot datterselskap

Den tradisjonelle måten å etablere seg på i utlandet, og et alternativ til å drive gjennom filial, er å opprette et datterselskap i det landet man ønsker å etablere seg i. Datterselskaper skiller seg fra filialer på flere måter, selv om det også er flere likhetstrekk mellom de to. Datterselskap er definert i aksjeloven⁶ §1-3, 3 ledd jf. 2 ledd, som bestemmer at et datterselskap er et ”*selskap*” som er underlagt et annet selskaps ”*bestemmende innflytelse*”. Utrykket bestemmende innflytelse har klare likhetstrekk med det som er sagt over om at en filial er underlagt hovedselskapets ledelse og kontroll. Det viktigste skillet mellom de to er imidlertid at et datterselskap må være et ”*selskap*”. Dette innebærer at et datterselskap i Norge må stiftes etter de selskapsrettslige regler som gjelder her i landet. Det klart vanligste er at datterselskaper er aksjeselskaper, men det kan også være andre selskaper

⁴ Se kap 2.3.

⁵ Ole Gjems-Onstad (1999) s. 191.

⁶ Lov av 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper.

som andelslag, ansvarlig selskap, kommandittselskap og partsrederi⁷. Følgen av at datterselskapet må opprettes som et eget norsk selskap er at det da utvilsomt er å anse som et eget rettssubjekt. Som det vil fremkomme i det følgende, er dette ikke tilfellet for filialer⁸.

2.4 Bakgrunnen for anerkjennelse av filialers virksomhet i Norge

2.4.1 Norske lovbestemmelser

Etter finansieringsvirksomhetsloven⁹ §1-4 nr. 4 og 5 og forsikringsloven¹⁰ §14-1 har utenlandske selskaper adgang til å drive virksomhet i Norge gjennom filial. Slike typer virksomheter, spesielt forsikringsselskaper, har for øvrig lange tradisjoner med å drive virksomhet her i landet på denne måten. Dette kan være noe av grunnen til at det er vedtatt egne lovbestemmelser for slike selskapers rett til å drive virksomhet i Norge på denne måten.

2.4.2 EU- retten

Noen andre norske bestemmelser som hjemler utenlandske selskapers rett til å drive virksomhet gjennom filial har vi, så vidt vites, ikke. Retten til å drive virksomhet i andre land gjennom eksempelvis filialer følger imidlertid av EF- traktatens artikkel 43 og artikkel 48, og har vært omtalt som en av ”*etableringsfrihedens grunnpiller*”¹¹. Disse er inkorporert i norsk rett gjennom EØS- loven (EØS- avtalen art. 31 og 34).

⁷ Andenæs (2006) s. 31.

⁸ Se kap. 5.

⁹ Lov av 10. juni 1988 nr. 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner.

¹⁰ Lov av 10. juni 2005 nr. 44 forsikringsselskaper, pensjonsforetak og deres virksomhet mv.

¹¹ Werlauff (2002) s. 215.

En spesiell type tilfeller er hvor hovedselskapet er opprettet kun med tanke på å etablere en filial i et annet land, og hele virksomheten er tenkt å drives gjennom filialen¹². En svært viktig og klargjørende avgjørelse i forhold til anerkjennelsen av slike filialer er EF-domstolens dom i sak C-212/97¹³. Saken gjaldt et dansk ektepar som hadde opprettet et Limited- selskap (selskap med begrenset ansvar, tilsvarende aksjeselskap) i England, og ønsket å opprette filial i Danmark. Det var på det rene at selskapet hadde til hensikt å drive all sin virksomhet i den danske filialen. En viktig grunn til at det ble gjort på denne måten var at det etter engelsk rett stilles langt lavere krav til aksjekapital ved opprettelsen av slikt selskap enn tilsvarende for et dansk AS. Den danske Erhvervs- og Selskabsstyrelsen nektet imidlertid å registrere filialen fordi det ble ansett som en omgåelse av dansk selskapslovgivning å etablere hovedselskapet alene med den hensikt å drive virksomheten i den danske filialen. Saken endte i Høyesterett¹⁴, som under saksbehandlingen forela spørsmålet for EF- domstolen om det var i strid med etableringsfriheten å nekte registrering av slik filial.

EF- domstolen kom til den klare konklusjon at slik nektelse av registrering er i strid med den frie etableringsrett. Det ble fremhevet at det ikke i seg selv er noe misbruk at den frie etableringsretten å innordne seg slik at man velger å stifte et selskap i det medlemsland hvor de selskapsrettslige regler fremstår som de minst byrdefulle, for deretter å opprette filialer i andre medlemsstater. En slik måte å organisere virksomhet på, ble således fastslått å være et ledd i utøvelsen av den frie etableringsretten som er garantert gjennom EF-traktaten¹⁵.

Etter Centros- dommen har EF- domstolen lagt samme synspunkt til grunn i flere dommer om liknende spørsmål. I Inspire Art- dommen¹⁶ fra 2003 presiseres det at ”Domstolen

¹² Se avsnitt om ”norske NUF”, pkt. 3.4.

¹³ Sak C-212/97 Centros Limited vs. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen.

¹⁴ U.200.1079H

¹⁵ Centros- dommen, premiss 27.

¹⁶ Sak C-167/01 Kamer von Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam vs. Inspire Art.

*allerede har fastslått at det ved anvendelsen av bestemmelsene om etableringsfriheten er uten betydning at et selskap alene er stiftet i en medlemsstat med henblikk på å etablere seg i en annen medlemsstat, hvor den overveiende del av eller hele dets virksomhet skal utøves”.*¹⁷

Etter dette kan det ikke være tvil om at Norge plikter å la slike filialer registrere¹⁸. På bakgrunn av den enorme økningen i antall de siste årene, er det for så vidt også grunn til å konstatere at NUF har kommet for å bli.

2.5 Situasjonen når hovedselskapet er oppløst

En praktisk problemstilling i forhold til norske filialers virksomhet i Norge er at det ofte forekommer at utenlandske hovedselskaper som har filial i Norge oppløses uten at dette blir registrert på noen måte i Norge. Slik oppløsning kan for eksempel skje ved at selskapet slettes fra foretaksregisteret i hjemlandet på grunn av manglende oppfølging av plikter etter selskapslovgivningen i landet. Dette er særlig aktuelt i England, hvor selskaper risikerer å bli slettet dersom det ikke sendes inn årsregnskaper eller årsmeldinger til myndighetene.

Følgen av at Norske myndigheter ikke får melding om slik sletting er at filialen kan fortsette driften i Norge. Som det er pekt på er filialen avhengig av hovedselskapet; når hovedselskapet forsvinner, forsvinner også grunnlaget for filialens eksistens. I slike tilfeller hvor filialen fortsetter sin drift i Norge etter at hovedselskapet er oppløst, oppstår det en rekke problemstillinger i forhold til hvem som er forpliktet etter kontrakter som blir inngått osv. I denne behandlingen må det imidlertid avgrensnes mot disse tilfellene, fordi det faller utenfor temaet. Når hovedselskapet ikke lenger finnes, kan det heller ikke være tale om en filial i Norge. Hvordan et gitt tilfelle skal behandles må da bero på hva slags rettslig karakter sammenslutningen har etter oppløsningen av hovedselskapet, og må avgjøres i den konkrete saken. En filial kan det imidlertid ikke være.

¹⁷ Inspire Art, premiss 95.

¹⁸ For en grundigere behandling av spørsmålet, se Ulriksen (2002) eller Jørner (2006).

3 Mulige årsaker til økning i antall NUF

3.1 Innledende bemerkninger

Så vidt meg bekjent foreligger det ingen empiriske undersøkelser om hvorfor personer eller selskaper som skal etablere virksomhet i Norge velger å gjøre dette i form av filial. I det følgende vil det derfor kun pekes på mulige årsaker til at dette blir gjort i så stor utstrekning, på bakgrunn av de regler som gjelder for å etablere virksomhet gjennom filial.

3.2 Internasjonalt samarbeid

At næringsdrivende i større grad nå enn tidligere velger å etablere seg utenfor sitt eget land, følger som en naturlig konsekvens av den økende internasjonaliseringen av næringslivet. Bedre kommunikasjon gjør verden mindre, og det er enklere å drive næringsvirksomhet over landegrensene. Spesielt innenfor EU- fellesskapet er det et mål å legge til rette for slik grenseoverskridende virksomhet gjennom internasjonalt samarbeid. Slikt samarbeid har gjort det vesentlig enklere å etablere seg i utlandet ettersom landene har utarbeidet felles regler, både selskapsrettslig, skatterettslig og prosessuelt.

Mer konkret i denne sammenhengen, innebærer den frie etableringsretten som et fastslått i EF-traktaten art. 43 og 48 økt mobilitet for selskaper i forbindelse med større muligheter for etablering i andre land gjennom datterselskaper og filialer.

3.3 Alternativ til datterselskap – fordelene ved å velge filial

Som det er pekt på, må et datterselskap av et utenlandsk hovedselskap opprettes etter de norske selskapsrettslige regler. Dette innebærer at slikt selskap er norsk, og derfor følger norske regler på lik linje med et hvilket som helst annet norsk selskap. Det store utgangspunkt er at en norsk filial kun er en del av det utenlandske selskapet. Dette innebærer at det er de selskapsrettslige reglene i det landet hvor hovedselskapet er stiftet, som gjelder for stiftelsen av selskapet. Den norske aksjelovgivningens regler om stiftelse av selskap kommer dermed ikke til anvendelse. Dermed kan man se bort fra en rekke regler

ved stiftelsen av selskapet, som man ellers vil være bundet av ved opprettelsen av et norsk AS som datterselskap. Dette gjelder for eksemplet reglene om bunden aksjekapital, styre, revisor. Disse reglene kan på mange måter oppfattes som byrdefulle, spesielt sett i forhold til reglene i England, Seyschellene og andre land hvor det stilles langt færre krav ved stiftelse av selskaper.

Etter aksjeloven §3-1 skal aksjeselskap ha en aksjekapital på NOK 100 000,-. Dette kravet stilles ikke i for eksempel England, hvor aksjekapitalen som kreves ikke er mer enn £1, eller ca NOK 12,-. Dette innebærer naturlig nok at det ikke er nødvendig med bekreftelse fra revisor om at aksjekapitalen er innbetalt, slik det kreves for registrering AS etter aksjeloven §2-18.

De regler i aksjeloven om krav til styret og daglig leder i selskapet, §6-1 flg., kommer heller ikke til anvendelse. Det er dermed få krav som stilles til hvem som kan ta avgjørelser i selskapet, hvilket kan gjøre den daglige driften mer fleksibel enn i et vanlig AS.

Videre er mindre NUF¹⁹ fritatt for revisorplikt etter revisorloven²⁰ §2-1, 2 ledd.

En annen fordel ved å opprette filial i stedet for et datterselskap, er at man slipper å sette seg inn i et fremmed lands selskapsrett i like stor grad. Dersom man imidlertid ønsker å opprette et datterselskap på et senere tidspunkt, er dette forholdsvis enkelt. Det kan derfor være greit å starte med en filial her i landet, for å ”teste markedet”, og heller senere opprette eventuelt datterselskap.

3.4 ”Norske NUF”

Et vesentlig bidrag til det økende antall NUF- foretak de siste årene er de såkalte ”norske NUF”. Med dette menes filialer av utenlandske foretak opprettet av nordmenn kun i den hensikt å drive virksomhet gjennom den norske filialen. Motivasjonen for å organisere sin

¹⁹ Foretak med driftsinntekt på under NOK 5 mill.

²⁰ Lov av 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer.

virksomhet på denne måten er antakelig noe annerledes enn tilfellet er for utenlandske selskaper som etablerer filial som et alternativ til datterselskap. Man oppnår imidlertid de samme fordeler, ved at man unngår de norske regler om aksjekapital og krav til styre osv.

I løpet av de siste årene har det dukket opp en rekke aktører som i til dels aggressiv markedsføring via internett tilbyr bistand til opprettelse av NUF under faner som "Aksjeselskap for 10 kr" og liknende. Det disse i virkeligheten tilbyr, er opprettelse av selskap tilsvarende AS i utlandet med filial i Norge. Det klart mest vanlige i dag er å opprette et Limited Liability- selskap i England. At denne omfattende markedsføringen har bidratt til å øke interessen for NUF er en nærliggende tanke.

I tillegg til de nevnte fordeler, får man som ansatt i NUF trygderettigheter på lik linje med ansatt i et AS. For mange fremstår dermed NUF som et attraktivt alternativ til enkeltpersonsforetak eller ansvarlig selskap.

3.5 Ulemper

Med de fordeler som er vist til over, er det lett å tro at NUF er en i særklasse overlegen selskapsform for alle som ønsker å etablere en virksomhet. Denne behandlingen er ikke noen analyse av godheten av NUF som organisasjonsform, men for oversiktens skyld er det allikevel grunn til å peke på noen ulemper som gjør bildet noe mer nyansert.

For det første er det ikke til å stikke under en stol at erfaring viser at NUF har en tendens til å tiltrekke seg useriøse aktører. Dette medfører at slike selskaper kan sies å ha et rykteproblem, og betegnelsen "NUF" i seg selv gjør det vanskelig å skaffe seg kreditt hos banker og leverandører. Videre kan det oppstå problemer i forhold til hovedselskapets hjemlands interne rett, dersom man ikke er tilstrekkelig godt kjent med de aktuelle regler. Dersom hovedselskapet slettes, kan den eller de ansvarlige for filialen i Norge risikere å bli personlig ansvarlige for forpliktelser som oppstår etter slettingen.

4 Filialens stilling i norsk rett

4.1 Utgangspunkt – filialen følger reglene i hjemlandet

Filialen følger i all hovedsak de regler som gjelder i det landet hvor hovedselskapet er stiftet. Dette er et av de mest vesentlige kjennetegn som skiller filial fra datterselskap, og en naturlig konsekvens av at filialen er en del av det utenlandske selskapet. Utgangspunktet både i Norge og andre land er at selskap bedømmes etter hjemlandets lov²¹. Dermed er det hovedselskapets hjemlands rett som gjelder også for filialen. At filialen registreres i Foretaksregisteret og får et norsk organisasjonsnummer, endrer ikke på selskapets nasjonalitet.

Allikevel må selskap som ønsker å etablere filial forholde seg til norsk lovgivning på flere områder for å kunne drive virksomhet her i landet. Dette gjelder blant annet regler om registrering av filialen og norske skatteregler. Kriteriene for at de norske regler skal komme til anvendelse, er imidlertid forskjellige alt ettersom hvilke regler det er snakk om. Dette vil bli behandlet nærmere under de enkelte punkter. Oppstillingen er ikke uttømmende, men gir en oversikt over viktige regler som er aktuelle for filialens virksomhet i Norge.

4.2 Registrering i Foretaksregisteret

Etter foretaksregisterloven²² §2-1, 2 ledd, skal ”utenlandske foretak som driver næringsvirksomhet her i landet” registreres i Foretaksregisteret. En filial av et utenlandsk selskap faller utvilsomt inn under bestemmelsen. Dette innebærer at før virksomheten starter i Norge, må filialen registreres etter de nærmere regler som følger av foretaksregisterloven. Bestemmelsen gir både plikt til selskapet å sørge for korrekt registrering, samtidig som den gir Foretaksregisteret plikt til å la selskapet registrere.

²¹ Andenæs (2006) s. 694.

²² Lov av 21. juni 1985 nr. 78 om registrering av foretak.

Etter foretaksregisterloven §1-2 skal selskap som har hovedkontor i Norge regnes som ”norsk foretak”. Etter forarbeidene skal hovedkontor bety det administrative senter for foretakets virksomhet²³. Som det er pekt på, er situasjonen svært ofte at det ikke drives noen virksomhet i hovedselskapet, slik at det er filialen som i virkeligheten er ”hovedkontoret” etter foretaksregisterloven. Dersom man legger dette kriteriet til grunn, vil det innebære at selskapet, fordi det er et norsk selskap, må etableres på ny etter norske regler for å kunne registreres i foretaksregisteret. Dersom dette ikke skjer, kan konsekvensen bli at registerfører nekter registrering etter §5-2. Etter Centros- dommen, som omtales nedenfor, er det mye som tyder på at en slik praksis vil være i strid med Norges forpliktelser etter EØS- avtalen. Reglene om slik registreringsnektelse anvendes visstnok heller ikke i praksis. Temaet vil imidlertid ikke behandles nærmere her, da forutsetningen for det følgende er at Norge plikter å la alle filialer registrere.

4.3 Skattelovgivningen

Etter skatteloven²⁴ §2-2 (1) er selskaper skattepliktige i Norge såfremt de er ”hjemmehørende i riket”. I forhold til skatteloven må eventuell skatteplikt pålegges det utenlandske selskapet, og ikke filialen direkte. Realiteten blir imidlertid den samme, da filialens inntekter er skattbare i Norge dersom bestemmelsen kommer til anvendelse. Det avgjørende for om selskapet er skattepliktig, er dermed om det kan anes å være ”hjemmehørende” i Norge. Etter forarbeidene til loven, skal det ”ved vurderingen av om et utenlandsk registrert selskap skal anses hjemmehørende i Norge, skal tas utgangspunkt i selskapets reelle tilknytningsforhold til Norge”²⁵. Dette innebærer at et utenlandsk selskap kan anses for å være norsk i skattelovens forstand, og dermed skattepliktige til Norge, dersom det ”*reelt sett må anses ledet fra Norge*”, jf. Høyesteretts avgjørelse inntatt i Utv-2002-1144.

²³ Ot.prp.nr. 50 (1984-85), s. 39.

²⁴ Lov av 26. mars 1999 nr. 14 om skatt av formue og inntekt.

²⁵ Ot.prp.nr. 86 (1997- 1998), pkt. 7.2.

4.4 Konkursloven §146

Ved eventuell konkursbehandling i hovedselskapet i Norge, kommer de norske konkursregler til anvendelse såfremt norsk domstol har stedlig kompetanse etter kkl. §146²⁶. Kriteriet for at de norske regler kommer til anvendelse er altså at selskapet anses å drive hele eller hoveddelen av sin virksomhet i Norge²⁷.

4.5 Revisorloven

Filialer av utenlandske foretak med mindre årlige driftsinntekter enn 5 millioner kroner er ikke revisjonspliktige etter revisorloven §2-1, jf. regnskapsloven §1-2 (1) pkt. 13. Større virksomheter vil imidlertid være pålagt revisjonsplikt på lik linje med norske selskaper. Denne ordningen har vært gjenstand for diskusjon, da det ikke finnes noe likt unntak for små norske aksjeselskap. Finansdepartementet har derfor oppnevnt et utvalg som skal vurdere om slike små NUF fortsatt skal være unntatt fra revisjonsplikt, på bakgrunn av at det bør være et mål å skape størst mulig grad av likhet mellom AS og NUF²⁸. Antakelig går det riktignok mot at det innføres et tilsvarende unntak for små AS snarere enn å innføre revisjonsplikt for mindre NUF, i tråd med utviklingen i resten av Europa²⁹.

5 NUF som rettssubjekt

Hvorvidt NUF er å anse som et eget rettssubjekt, vil kunne ha betydning for spørsmålet om partsevne³⁰. Begrepet filial er ikke definert i norsk lov, slik at det ikke finnes noen lovbestemmelse man kan gå til for å få klart for seg hvordan NUF skal behandles

²⁶ Lov av 8. juni 1984 nr. 58 om gjeldsforhandling og konkurs.

²⁷ Spørsmål om konkurs behandles nærmere i kap. 9.

²⁸ Finansdepartementets pressemelding av 11. mai 2007.

²⁹ De fleste europeiske land har unntak for revisjonsplikt for små selskaper, med hjemmel i EU's fjerde selskapsdirektiv.

³⁰ Se kap. 6.

prosessuelt. Den tradisjonelle selskapsrettslige forståelsen av filialbegrepet er ”en underavdeling av større virksomhet med lokaler andre steder enn hovedavdelingen”. Til illustrasjon kan man si at en filial ikke er annet enn et kontor beliggende på et annet sted enn virksomheten selv. Dette innebærer at filialen ikke er et eget rettssubjekt, men kun en del av selskapet som har etablert den³¹. Etter denne forståelsen er det hovedselskapet som hefter for alle de forpliktelser som påføres gjennom filialen.

I EF- domstolens dom av 6. oktober 1976, de Bloos³², som egentlig gjaldt tolkningen av Brusselkonvensjonen, ble det fastslått at et av de vesentlige kjennetegn ved en filial er at virksomheten er underkastet hovedvirksomhetens ledelse og kontroll³³.

På bakgrunn av disse kjennetegnene, er det naturlig å trekke den konklusjon at en filial mangler den uavhengighet fra hovedselskapet som gjør det naturlig å anse den som et eget rettssubjekt. Riktignok får filialen et eget organisasjonsnummer i Norge ved registrering i Foretaksregisteret, hvilket tilsynelatende gir filialen en form for selvstendighet fra hovedforetaket. At filialen får eget organisasjonsnummer, kan allikevel ikke være tilstrekkelig for å fravike det tradisjonelle syn om at filialen er underlagt hovedselskapet. Dette må heller ses på som et virkemiddel for norske myndigheter til å ha kontroll/oversikt over den næringsvirksomheten som til enhver tid foregår i landet, enn en anerkjennelse av filialen som eget rettssubjekt. At slik registrering ikke har den konsekvens at det gir filialen egen partsevne, er for øvrig slått fast i LB-1999-154³⁴.

Etter foretaksregisterloven §3-8 legges også registreringsplikten til hovedselskapet, og ikke til filialen selv. Dette trekker i retning av at det er hovedselskapet som har det overordnede ansvar for filialen.

³¹ Se for eksempel Werlauff (2002) s. 217.

³² C- 14/1976.

³³ De Bloos, premiss 20.

³⁴ Avgjørelsen behandles for øvrig nærmere under pkt. 6.3.2 om partsevne.

Konklusjonen må på bakgrunn av dette bli at filial av utenlandsk foretak i Norge ikke er et eget rettssubjekt.

6 Partsevne

6.1 Innledning

Et av temaene for oppgaven er hvordan kreditor eller medkontrahent kan bringe en sak mot et NUF inn for norske domstoler. En absolutt prosessforutsetning, dvs. vilkår som må være oppfylt for at norske domstoler skal kunne ta en sak opp til realitetsbehandling, er at partene i saken har partsevne³⁵. Partsevne kan defineres som evnen til å stå som saksøker eller saksøkt i en sivil sak for norske domstoler.

Problemstillingen i dette avsnittet er dermed i hvilken grad NUF kan ha partsevne. Dette er av betydning for den som ønsker å forfølge et krav mot NUF rettslig. Etter tvml. §41 skal en sak som forsøkes fremmes uten at denne prosessforutsetning er til stede, avvises av domstolene³⁶. I sin ytterste konsekvens kan dette bety at kreditor mister muligheten til å få dom for kravet dersom man trår feil her.

Spørsmålet om partsevne må ses i sammenheng med det som er sagt ovenfor om filialens rettssubjektivitet. Det at en sammenslutning ikke er å anse som et selvstendig rettssubjekt, medfører som hovedregel at den heller ikke har alminnelig partsevne, jf. for eksempel Rt-1933-425 (Tista). Saken gjaldt en gruppe kreditorer som anla sak mot et påstått ugyldig stiftet aksjeselskap. Retten kom til at en slik gruppering ikke var å anse som et eget rettssubjekt, og hadde dermed ikke partsevne. Når det gjelder filialer, som er temaet for denne behandlingen, er dette en vesentlig annerledes form for sammenslutning enn saken

³⁵ Se for eksempel Skoghøy (1998) s. 131.

³⁶ Se for eksempel Hov (2000) s. 176.

gjaldt i Tistasaken. Muligheten for at andre hensyn gjør seg gjeldende når det er snakk om filialer, gjør at spørsmålet om filial kan ha partsevne bør derfor behandles nærmere.

6.2 Alminnelig og begrenset partsevne

Den definisjon av begrepet partsevne som er gitt ovenfor, har vært kritisert fordi den er for unyansert³⁷. Det er nemlig slik at en sammenslutning kan ha partsevne i enkelte søksmål, mens den likevel ikke vil kunne være part i andre saker. Derfor har det blitt vanlig å oppstille et skille mellom såkalt alminnelig partsevne og begrenset partsevne³⁸. Dette skillet har særlig vært aktuelt når det gjelder ”løsere sammenslutninger” av personer som ikke er organisert som et eget rettssubjekt, jf. for eksempel kjennelsen i Rt-1988-1161. Spørsmålet i saken var om en klinikk, som var drevet av tre personer i fellesskap, kunne godtas som part i sak om gyldigheten av en oppsigelse av leieforhold. Retten uttalte at det i denne saken ikke var et absolutt vilkår for partsevne at man hadde med et selskap å gjøre, hvor partsstillingen reguleres av selskapsloven³⁹ §2-1. Det ble slått fast at partsevne var et relativt begrep, og man kom til at klinikken i denne saken kunne opptre som part. Dersom man kommer til at filialer ikke har alminnelig partsevne, bør man derfor holde muligheten åpen for at filialer allikevel kan opptre som part i enkelte saker.

6.3 Tvistemålsloven⁴⁰

6.3.1 Lovens ordlyd

Problemstillingen i det følgende er om ordlyden i tvistemålslovens bestemmelser om partsevne gir grunnlag for å gi norsk filial av utenlandsk foretak partsevne.

³⁷ Schei (1998) s. 201.

³⁸ For eksempel Skoghøy (1998) s. 153. Hov (2000) s. 160 bruker ikke denne terminologien, men fremhever at spørsmålet om partsevne ikke alltid er et spørsmål om ”enten-eller”.

³⁹ Lov av 21. juni 1985 nr. 83 om ansvarlige selskaper og kommandittselskaper.

⁴⁰ Lov av 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål.

Tvistemålsloven inneholder ingen særskilte bestemmelser om hvem som kan være part. I stor grad må disse reglene utledes forutsetningsvis av de forskjellige bestemmelser i loven. At "selskap" har partsevne, følger av tvml. §42. Hva som skal omfattes av ordlyden "selskap" er ikke presisert. Det er imidlertid ikke tvilsomt at aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper har partsevne.

Utgangspunktet etter loven er altså at "selskap" har partsevne. At en filial ikke er et selskap, følger umiddelbart av en naturlig forståelse av filialbegrepet. Et vesentlig kjennetegn ved filialen er jo nettopp at den er en del av hovedselskapet, og underlagt dette selskapets kontroll, jf. pkt. 1.1. Slik en tradisjonell filial fremstår, er denne bare et kontor opprettet på et annet sted enn hovedselskapet. Denne atskillelsen er imidlertid bare av geografisk art, og gjør ikke at det opprettes en ny juridisk person uavhengig av hovedforetaket. Som det er konkludert med ovenfor er altså NUF ikke et eget rettssubjekt. Dette gjør at det ikke er naturlig å gi filialer alminnelig partsevne på grunnlag av bestemmelsen i tvml. §42.

Tvistemålsloven inneholder altså ikke noen uttømmende oppramsing av hvem som kan ha partsevne for norske domstoler, og gir dermed ikke grunnlag for å trekke konklusjonen at NUF har alminnelig partsevne.

6.3.2 Rettspraksis

Spørsmålet om utenlandsk filial har partsevne har vært behandlet i norske domstoler ved noen få anledninger. De viktigste avgjørelsene vil behandles i det følgende. Som det vil fremgå, kan det diskuteres om det er mulig å oppstille en generell regel. De aktuelle dommene kan tolkes i ulike retninger. Grunnen til dette er dels at de gjelder forskjellige tilfeller, og dels at begrunnelsen som gis for de grunnleggende standpunkter gjennomgående er svært korte.

Borgarting lagmannsretts kjennelse av 21. januar 1999 (LB- 1999-154) behandlet spørsmålet om partsevne for NUF. Saken gjaldt i korte trekk et dansk aksjeselskap,

Dantank AS, som stevnet Bevola Norge NUF for Oslo byrett med krav om betaling i henhold til faktura. Bevola Norge NUF var en norsk filial av det danske aksjeselskap Bevola AS. Tilsvar ble imidlertid gitt av Bevola Norge AS, som var et nystiftet datterselskap av Bevola. Dantank krevde at det ble avsagt uteblivelsesdom på det grunnlag at tilsvar var innkommet fra feil saksøkt. Bevola Norge AS anførte på sin side at tilsvaret var gitt av rett vedkommende på vegne av Bevola Norge NUF. Byretten kom til at tilsvaret var rettidig inngitt på vegne av filialen. Beslutningen ble påkjært av Dantank AS, med påstand om at saken skulle hjemvises til Oslo byrett til ny behandling.

Lagmannsretten kom til at det ikke var adgang for datterselskapet å opptre på vegne av filialen. Saken måtte anses anlagt mot filialen, og kjæremålet ble da å avvise fordi filialer ikke har partsevne. Om partsevne uttalte Lagmannsretten at det er *”alminnelig antatt at aksjeselskaper har partsevne. Derimot har selskapets avdelingskontorer eller filialer ingen egen partsevne [...] fordi avdelingskontorene eller filialene er den del av selskapet”*. Dette ledet til den konklusjon at *”det ikke er adgang til å reise søksmål mot utenlandske selskaper i navnet av dets norske avdeling, eventuelt slik dette er registrert i foretaksregisteret”*.

At NUF ikke har egen partsevne ble altså slått fast uten noen videre drøftelse. Lagmannsretten synes ikke å vise til noe annet rettslig grunnlag for filialens manglende partsevne enn at de er en del av hovedselskapet. Dette tyder på at spørsmålet ikke engang var tvilsomt på tidspunktet for domsavsigelsen. Avgjørelsen kan tolkes slik at den avgjørende grunnen til den manglende partsevnen at filialen ikke er et eget rettssubjekt. Dette samsvarer for øvrig med konklusjonen ovenfor i kap.5.

Slik kjennelsen er formulert, ser det ut til at retten ikke nøyer seg med å ta stilling til det konkrete spørsmål i den aktuelle saken. Det som sies om at filialer ikke har partsevne, ser heller ut til å gi uttrykk for en generell regel enn en uttalelse i den konkrete saken. Noe som allikevel taler imot å legge dette standpunkt til grunn som en allmenn regel i dag er at dommen er forholdsvis gammel, i alle fall i denne sammenheng. De siste årene har de

såkalte ”norske NUF” blitt meget populære. Disse foretakene er av svært forskjellig karakter enn de tradisjonelle filialene, ved at hovedselskapene i de fleste tilfellene er helt uten virksomhet; virksomheten foregår i det alt vesentlige i selve filialen her i Norge. Denne måten å organisere virksomhet på vær ikke spesielt utbredt i 1999, da kjennelsen ble avsagt. Muligheten for at retten ville tatt et noe mindre absolutt standpunkt i dag, med kunnskap om utviklingen i måten å drive filial på, må om ikke annet holdes muligheten åpen. Som det vil redegjøres for nedenfor, har det også blitt avsagt kjennelser i ettertid som kan tyde på at bildet er mer nyansert enn hva lagmannsretten her ga uttrykk for.

Dommen er allikevel så klar at dersom den leses på selvstendig grunnlag levner liten tvil om rettstilstanden, selv om det er pekt på momenter som svekker dens rettskildemessige vekt. Den neste avgjørelse som behandles, sår imidlertid tvil om dommen kan tillegges selvstendig vekt i dag.

I Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse av 3. oktober 2005, gjengitt i Rt-2005-1229, stod også spørsmålet om partsevne sentralt. Saken gjaldt blant annet spørsmålet om partsevnen til Aktiv Kapital NUF, som var en norsk filial av det svenske inkassoselskapet Olympia Finans AB. Her uttalte kjæremålsutvalget at det er ”*ikke tvilsomt at Aktiv Kapital NUF har partsevne, jf. Rt-2005-451*”. Kjennelsen som det her vises til gjaldt imidlertid filial av forsikringsselskap, og avgjørelsen var et resultat av en tolkning av bestemmelsen i forsikringsloven §14-2⁴¹. Denne avgjørelsen har derfor ikke noen klar overføringsverdi til saker om filialer av selskaper som faller utenfor forsikringsloven. Det rettslige grunnlaget for Høyesteretts standpunkt fremstår dermed som uklart. I EU- parlamentets rådsdirektiv 2000/12⁴² er sågar forutsatt at filial av kredittinstitusjon er ”*uten egen rettsevne*”.

⁴¹ Avgjørelsen behandle nedenfor under pkt. 6.4.

⁴² Rådsdirektiv 2000/12- EF av 20 mars. 2000 om adgang til å starte og utøve virksomhet som kredittinstitusjon.

Avgjørelsen i Rt-2005-1229 kan tas til inntekt for at den rettsoppfatning som kommer til uttrykk i ovenfor nevnte lagmannsrettsdom i LB-1999-154 ikke lenger kan opprettholdes⁴³. Dette kan tyde på at Høyesterett beveger seg mot det standpunkt at NUF har partsevne i alminnelighet. Et slikt synspunkt kan nok ikke uten videre legges til grunn.

En annen måte å tolke avgjørelsen på, er at Høyesteretts klare standpunkt om at Aktiv kapital NUF utvilsomt har partsevne, bygger på en analogi fra bestemmelsen i forsikringsloven. En slik analogi kan finne støtte i at EU gjennom filialdirektivet⁴⁴ ønsker å likestille filialer av kreditt- og finansinstitusjoner med filialer av forsikringsselskaper når det gjelder offentlighet av selskapets regnskapsdokumenter, jf. art. 14 og art. 15. Dermed kan det være grunnlag for å tolke Aktiv kapital- kjennelsen slik at Høyesterett ser det som en forutsetning etter EU- retten å behandle filialer av disse typer virksomheter likt også på andre områder, herunder i forhold til partsevne.

Uttalelsen om at det ikke var tvilsomt at Aktiv kapital NUF hadde partsevne, bør allikevel ikke få allmenn betydning spørsmålet om partsevne, verken for filialer i sin helhet eller for filialer av inkassoselskaper. Begrunnelsen for at Aktiv kapital NUF hadde partsevne er for kort til å utlede noen generell regel om partsevne for alle liknende filialer. I tillegg avgjør kjennelsen kun spørsmålet om partsevne i den konkrete sak, hvilket ikke nødvendigvis gjør at standpunktet gir grunnlag for å oppstille en alminnelig regel. I forhold til lagmannsretten synes kjæremålsutvalget her å innta et mer reservert standpunkt, ved at man nøyer seg med å holde seg til det konkrete tilfellet fremfor å lansere en allmenn regel. Det som imidlertid kan utledes fra kjennelsen, er at domstolene kan være tilbøyelige til å godta partsevne hos filialer i andre tilfeller enn hvor det er særskilt bestemt i lov.

⁴³ Et slikt syn kom i til uttrykk under Oslo kemnerkontor sitt foredrag under Konkursrådets konkurssseminar høsten 2006.

⁴⁴ Ellefte rådsdirektiv av 21. desember 1989 om offentlighet angående filialer opprettet i en medlemsstat av visse former for selskaper som er underlagt en annen medlemsstats lovgivning.

I Borgarting lagmannsretts kjennelse av 18. september 2006 (LB-2006-106154) gjaldt saken spørsmål om avvisning på grunn av manglende partsevne hos en filial av engelsk Ltd- selskap. Tingretten hadde avvist saken, og denne avgjørelsen ble påkjært av filialen. Til støtte for at filialen hadde partsevne ble det vist til Rt-2005-1229, som også gjaldt filial av inkassoselskap. Motparten, et norsk AS, fastholdt sin påstand om avvisning og påberopte den tidligere omtalte avgjørelsen i LB-1999-154 til støtte for sin dette. Videre ble det anført at avgjørelsen i Rt-2005-1229 ikke var noe prejudikat for at NUF har søksmålskompetanse.

Lagmannsretten slo først fast at filialer ikke er egne rettssubjekter, og *”kan vanligvis ikke opptre som part”*. Allikevel kom man til, under henvisning til at filialen var registrert i foretaksregisteret under koden for inkasso- og kredittopplysningsvirksomhet og dermed med støtte i Rt-2005-1229, at filialen hadde partsevne. Retten uttalte for øvrig også at rettsoppfatningen i lagmannsrettskjennelsen fra 1999 ikke lenger kunne opprettholdes.

Avgjørelsen begrunnes ikke noe nærmere enn med en henvisning til Aktiv kapital-
kjennelsen, som på sin side kun ble begrunnet med å vise til Rt-2005-451. I følge saksøkte, det norske selskapet, var selskapet kun et ”postkasseselskap” uten noen virksomhet av betydning. Lagmannsretten fant ikke grunn til å undersøke hvor omfattende virksomheten i selskapet faktisk var, da man vanskelig kunne se at det var avgjørende for partsevnen.

I opplysningene fra det engelske foretaksregisteret (Companies house) var det ikke oppgitt hvilken type virksomhet det engelske selskapet som filialen i saken hørte under drev. Det grunnlag som retten dermed synes å ha bygget på for å konkludere med at filialen hadde partsevne, er at denne var registrert i enhetsregisteret som et inkassoselskap; uten å foreta noen nærmere undersøkelse av hva virksomheten i realiteten bestod av. Registrering i foretaksregisteret synes etter min mening å være et tynt argument å basere en slik avgjørelse på. Dersom virksomhetens art skal være bestemmende for partsevnen, bør i så tilfelle dette bero på en vurdering av virksomheten til hovedselskapet, ikke bare filialen slik

den er registrert her i landet. En praksis hvor registreringen i foretaksregisteret får selvstendig betydning for avgjørelsen av partsevne kan synes noe vilkårlig.

I forhold til den tidligere omtalte lagmannsrettskjennelse fra 1999, ser man at retten i denne saken trår noe mer forsiktig, idet det uttales at filialer ”vanligvis ikke” kan opptre som part. Altså gis det ikke uttrykk for noen absolutt regel, og det åpnes for at filialer kan ha partsevne. Hvilke kriterier dette i så fall må oppstilles for at filial skal ha partsevne, utover hva slags type virksomhet selskapet driver, gis det ikke noen anvisning på.

En annen sak som er av interesse er **Høyesteretts kjennelse av 29. august 2006 (Rt-2006-1025)**. Saken gjaldt tolkningen av avtalelovens §38 om konkurranseklausul i arbeidsforhold. Saksforholdet er ikke av særlig interesse her. Det som imidlertid er interessant, er at Medpartner NUF var oppført som saksøkte i behandlingen for både Oslo byfogdembete og Borgarting lagmannsrett⁴⁵, uten at dette partsforholdet ble omtalt i noen av underinstansene. Dette viser at det i praksis er forskjeller i måten norske domstoler behandler denne type saker, ved at enkelte lar saker med NUF som part passere, mens dette i andre tilfeller leder til avvisning. I denne saken ble imidlertid partsbetegnelsen endret for behandlingen i Høyesterett, slik at Høyesterett ikke trengte å ta stilling til spørsmålet. Dette er for så vidt beklagelig, da det ville være av interesse å se hvilket standpunkt Høyesterett hadde tatt til spørsmålet.

6.4 Særskilt om forsikringsselskaper

På ett område er det lovbestemt at filialer har alminnelig partsevne. Forsikringsloven §14-2 retter seg mot utenlandske forsikringsselskaper som ønsker å drive virksomhet i Norge gjennom filial, og pålegger selskapet å ”*utpeke en fullmektig (generalagent) til å lede filialen her i riket*”. Etter bestemmelsen har generalagenten for det første fullmakt til å forplikte hovedselskapet overfor tredjemann, på lik linje med andre filialer. At filialer har slik fullmakt, følger allerede av at filialen er den del av hovedselskapet, jf. ovenfor om

⁴⁵ LB-2006-44613.

filialbegrepet. Det bestemmes imidlertid videre at generalagenten også har fullmakt til å ”motta søksmål” på selskapets vegne. Ordlyden i bestemmelsen er noe uklar, da det byr på visse tolkningsproblemer å avgjøre hva dette innebærer. En mulighet er å se det slik at filialen kan motta søksmål på vegne av hovedselskapet for deretter å sende det videre uten selv å opptre som part i søksmålet.

Spørsmålet om tolkningen av ordlyden ”motta søksmål” var oppe i **Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse av 15. april 2005 (Rt-2005-451)**. I denne saken gjaldt spørsmålet tolkningen av forsikringsvirksomhetsloven §12-2, som nå er opphevet⁴⁶. Kjæremålsutvalget tolket ordlyden ”motta søksmål” slik at bestemmelsen gir filialen partsevne, samt så vel aktiv som passiv søksmålskompetanse.

6.5 Oppsummering/ konklusjon

På bakgrunn av det som er redegjort for ovenfor må det være klart at norske filialer av utenlandske foretak, utenom der det er uttrykkelig sagt noe annet i spesiallovgivningen, ikke har alminnelig partsevne. Imidlertid viser de to avgjørelsene om inkassoselskaper at det kan være mulig å godta partsevne hos en filial av andre virksomheter enn der det er bestemt ved lov. Så vidt jeg har sett, foreligger det ingen andre avgjørelser som bidrar til å avgjøre rettstilstanden. På grunnlag av den rettspraksis som er gjort rede for her, er det vanskelig å oppstille noen positive kriterier for hvordan spørsmålet om partsevne eventuelt skal avgjøres i en konkret sak. Dette kommer både av at avgjørelsene som omhandler spørsmålet er få, og de som finnes er formulert på en slik måte at den rettskildemessige verdien ikke kan være betydelig.

På grunnlag av avgjørelsene kan man imidlertid ane et visst mønster; fra det klare standpunkt som inntas i den første lagmannsrettsavgjørelsen, om at filialer ikke har partsevne, beveger man seg via en forholdsvis fri tolkning av forsikringsloven §14-2, til et

⁴⁶ Ordlyden i bestemmelsene er så å si identisk, hvilket tyder på at det ikke har vært meningen å forandre rettstilstanden ved vedtakelsen av den nye loven.

like klart standpunkt om at filialer av inkassoselskaper har partsevne. Dette leder igjen til uttalelsen i LB-2006-106154 om at filialer ”vanligvis ikke” kan opptre som part. Om dette kan sies å peke i retning av at utviklingen går i retning av å anerkjenne filialers partsevne i alminnelighet, er for tidlig å si. Inntil domstolene tar stilling til flere liknende spørsmål, må derfor den tradisjonelle hovedregelen om at NUF ikke har alminnelig partsevne fortsatt legges til grunn, samtidig som det må åpnes for at partsevne kan godtas i enkelte tilfeller som ikke ennå lar seg definere.

6.6 Tvisteloven⁴⁷

I motsetning til tvistemålsloven har den nye tvistelov en egen bestemmelse om partsevne i §2-1. Bestemmelsen gir en liste over hvem som har partsevne. Det fremkommer at aksjeselskaper og ansvarlige selskaper har partsevne. Filialer nevnes ikke. Etter forarbeidene er det heller ikke ment å forandre på rettsstilstanden når det gjelder partsevne⁴⁸. Bestemmelsen i §2-1 er snarere en videreføring av gjeldende rett i en mer oversiktlig og pedagogisk form. ”Andre sammenslutninger” enn de nevnte har partsevne når dette er særlig bestemt i lov, jf. 1 ledd, litra f⁴⁹. For filialer gjelder dette foreløpig kun for forsikringsselskaper. Innføringen av den nye tvisteloven bringer på bakgrunn av dette ikke noe nytt inn i spørsmålet om partsevne for filialer. Det som er redegjort for om praksis om spørsmålet i forhold til tvistemålsloven vil derfor også være relevant etter innføringen av tvisteloven.

6.7 Vurdering av gjeldende rett

Etter det tradisjonelle filialbegrep som er redegjort for over, er en filial en mindre del av en større virksomhet, som kjennetegnes ved at den er underlagt hovedselskapets kontroll og ledelse. Av redegjørelsen over følger det at filialen, med unntak for der det er særskilt

⁴⁷ Lov av 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister.

⁴⁸ NOU 2001-32 B Rett på sak; Ot.prp.nr. 51 (2004-2005).

⁴⁹ Denne bestemmelsen er strengt tatt overflødig, da det samme vil følge av lex specialis- prinsippet.

bestemt i spesiallovgivningen, ikke har alminnelig partsevne. Allikevel foreligger det eksempler på tilfeller der norsk filial av utenlandsk selskap har blitt akseptert som part i saker for norske domstoler. Derimot har det ikke blitt oppstilt noen kriterier for hvordan spørsmålet om partsevne i så fall skal avgjøres i hvert enkelt tilfelle. I det følgende vil det derfor vurderes om det kan oppstilles noen slike kriterier. Videre foretas en vurdering av gjeldende rett, først og fremst i forhold til hensynet til kreditor og medkontrahent som mener å ha krav mot NUF.

Slik situasjonen er i dag, der et stort antall NUF blir opprettet ene og alene i den hensikt å drive all virksomheten her i landet, kan det vurderes om det kan være grunn til å fravike utgangspunktet om at filialer ikke har partsevne og tillate filialer partsevne i enkelte saker. Hovedgrunnen til at filial ikke har partsevne er at den ikke er et eget rettssubjekt, fordi den kun er en del av en større virksomhet, og underlagt dennes ledelse og kontroll. I de tilfeller hvor all virksomhet drives gjennom filialen, er realiteten imidlertid en ganske annen; her finnes det i realiteten ikke et eget hovedselskap. Når hovedselskapet ikke driver noen virksomhet i seg selv, men kun eksisterer som et alibi for å drive virksomhet gjennom filialen, har man fjernet seg et godt stykke fra det tradisjonelle forholdet mellom hovedselskap og filial. Den faktiske situasjon er da at filialen ikke er noen underavdeling av en større virksomhet, men heller fremstår som en egen virksomhet i seg selv. Dette kan tale for at filialen i slike tilfeller er å anse som et eget rettssubjekt, fordi det er denne som i realiteten er selskapet. I så fall kan filialen komme inn under bestemmelsen i tvml. §42. Dermed kan et mulig kriterium for å tillate partsevne for filialer være at all, eller det vesentlige av virksomheten drive gjennom filialen. En slik praksis vil imidlertid være problematisk. Dersom man ser det slik at filialen er et eget selskap, vil dette ikke være forenelig med de reglene aksjeloven og selskapsloven som stiller krav ved stiftelsen av selskaper.

Et annet hensyn som kan tale for at filialer kan tillates partsevne, er hensynet til kreditor. Det kan oppstå flere situasjoner hvor kreditors mulighet til å inndrive krav mot filialen svekkes fordi filialen ikke har partsevne. Som det vil fremkomme nedenfor i pkt. 7, er

konsekvensen av at filialen ikke har partsevne at kreditor må forfølge kravet ovenfor det utenlandske hovedselskapet. Dersom dette må gjøres for fremmede lands domstoler etter fremmede regler, er det stor grunn til å tro at det kan bli en krevende prosess, som i sin ytterste konsekvens kan føre til at kravet går tapt. Dermed kan det være grunn til å trekke inn kreditors skadelidende synspunkt som et kriterium for å gi NUF partsevne i en konkret sak. Nedenfor i kap. ?? vil det imidlertid redegjøres for adgangen til å fremme sak mot utenlandske hovedselskaper i Norge. Som det vil fremkomme, er muligheten til å gjøre dette ofte til stede, hvilket gir mindre grunn til å tillate filialen partevne av hensyn til kreditor. Et annet argument mot å tillate filialen partevne av dette hensyn, må være at næringsdrivende står fritt til å inngå avtaler med hvem de vil. For den som inngår kontrakt med et NUF, bør utgangspunktet være at parten selv må bære risikoen for eventuelle uheldige konsekvenser som skulle oppstå.

På bakgrunn av drøftelsen over, er det kanskje ikke grunn til å oppstille klare vilkår for når norsk filial av utenlandsk foretak bør tillates partsevne av hensyn til kreditor. I tillegg vil det være vanskelig å oppstille slike vilkår, særlig på grunn av at de virksomheter som drives gjennom filialer i Norge er av så forskjellig art. Det bør allikevel etterlyses klarere regler om NUF's stilling i norsk prosessrett. Slik situasjonen er i dag, råder det usikkerhet både i næringslivet og i domstolene i forhold til hvordan slike filialer skal behandles. Sett i et større perspektiv vil klare regler på området bidra til en mer effektiv rettspleie.

7 Søksmål mot det utenlandske hovedselskapet

7.1 Hovedselskapet er rett vedkommende for søksmålet

Konsekvensen av at NUF som det store utgangspunkt ikke har egen partsevne er at det ikke lar seg gjøre å gå til sak med NUF'et som saksøkt. Rett saksøkt for kravet må derfor være det utenlandske hovedselskapet, fordi det er hovedselskapet som er forpliktet av filialens disposisjoner. Alminnelig verneting for hovedselskapet er der hvor dette har sitt

hovedkontor. Det sier seg selv at det vil medføre store praktiske problemer for kreditor å reise til hovedselskapets hjemland for å inndrive sitt krav der. Et søksmål for fremmed rett kan være en mer tidkrevende prosess enn tilsvarende for norske domstoler, dels fordi det krever større ressurser å forberede slik sak og dels fordi saksbehandlingstiden kan være lengre i andre rettssystemer.

Det finnes imidlertid veier å gå for å reise saken for norske domstoler. Nedenfor i pkt. 8 og 9 vil det redegjøres for norske domstolers kompetanse i internasjonale forhold. Forutsatt at norske domstoler er stedlig kompetent, oppstår spørsmålet om dette selskapet har partsevne i Norge.

Utgangspunktet i tvistemålsloven er at selskaper har partsevne, jf. §42. Når det gjelder utenlandske selskaper, er imidlertid utgangspunktet at de følger hjemlandets lov. Dermed oppstår spørsmålet om utenlandske selskaper kan ha partsevne i Norge.

I EF- domstolens dom av 5. november 2002 ble spørsmålet om et selskaps partsevne i et annet land tatt opp. Saken gjaldt spørsmålet om partsevne for et selskap som hadde blitt stiftet i et medlemsland, men i ettertid forlatt sitt faktiske hovedsete til fordel for en annen medlemsstat. Avgjørelsen gjelder ikke direkte filialer, men tjener til å belyse prinsipielle synspunkter i forbindelse med partsevne for utenlandske selskaper i forhold til den frie etableringsretten. Det nederlandske selskapet Überseering hadde inngått en entreprisekontrakt med et tysk selskap i Tyskland. Etter inngåelse av denne kontrakten, ble Überseering kjøpt opp av to tyske statsborgere. To år senere gikk selskapet til sak mot entreprenøren på grunn av kontraktsbrudd. I henhold til den tyske sivilprosesslov (Zivilprozessordnung) skal en sak som er anlagt av en part som ikke har partsevne avvises. Den tyske Oberlandsgericht avviste saken på det grunnlag at Überseering, som et nederlandsk selskap, ikke hadde partsevne i Tyskland⁵⁰. Det faktum at selskapet nå var eid av tyske statsborgere, medførte ikke at selskapet var å anse som tysk. Avgjørelsen ble anket i to instanser, og i forbindelse med saksbehandlingen i Bundesgerichthof ble EF- domstolen

⁵⁰ Dommens premiss 9.

forelagt to spørsmål vedrørende tolkningen av artikkel 43 EF og artikkel 48 EF. Av størst interesse i denne sammenhengen var det andre spørsmålet, hvor det ble spurt om etableringsfriheten påbyr at partsevnen skal bedømmes etter retten i den stat hvor selskapet er stiftet⁵¹. Konklusjonen var at artikkel 43 og 48 pålegger hvert medlemsland å anerkjenne den partsevne som selskapet har etter lovgivningen i det land hvor selskapet er lovlig stiftet. Domstolen la vekt på at dersom Tyskland ikke ville anerkjenne Überseerings partsevne i stiftelsesstaten, ville selskapet i realiteten ikke ha noen annen mulighet enn å la seg nystifte i Tyskland, dersom selskapet ville gjøre rettigheter gjeldende i henhold til en kontrakt inngått i Tyskland for tyske domstoler.

Dommen tok imidlertid ikke stilling til situasjonen hvor det er det utenlandske selskapet som er saksøkt. Det bør allikevel antas at spørsmålet må besvares på samme måte enten selskapet opptrer som saksøker eller saksøkt.

Dette innebærer at selv om NUF ikke kan anses å ha partsevne, vil i alle tilfeller det utenlandske hovedselskapet ha mulighet til å opptre som part i en sak for norske domstoler, dersom selskapet har partsevne i det land hvor det er lovlig stiftet. Mulighetene for å trekke inn hovedselskapet som part i søksmål i Norge behandles nedenfor i pkt. 8.

7.2 Avvisning på grunn av manglende partsevne

7.2.1 Innledning

Problemstillingen her følger av at saksøker går til søksmål mot selve filialen, som på bakgrunn av det som tidligere er sagt om partsevne som hovedregel er feil. Forutsetningen for det følgende er at norsk domstol er rett vernet, og at norske prosessregler kommer til anvendelse.

⁵¹ For de fulle formuleringene av spørsmålene, se dommens premiss 21.

Partsevne er en absolutt prosessforutsetning. Dette fremkommer ikke direkte av tvistemålsloven, men kan utledes av bestemmelsen om prosessdyktighet i §41⁵². Som utgangspunkt vil en slik feil føre til avvisning, da norske domstoler ikke kan ta en sak opp til realitetsbehandling når prosessforutsetningene ikke er oppfylt. Dette illustrerer hvor viktig det er å ha klart for seg hvilken stilling en filial har i norsk rett.

7.2.2 Retting av feilen etter tvml. §97

Et praktisk spørsmål er om angivelse av NUF som part i et søksmål innebærer en feil som direkte fører til avvisning, eller om saksøker har mulighet til å rette feilen slik at det utenlandske hovedselskapet i stedet trer inn som part. I det følgende tas det utgangspunkt i et tilfelle hvor en part, for eksempel kreditor, har stevnet et NUF, mens rett saksøkt er hovedselskapet. Spørsmålet om det er adgang til å rette partsangivelsen må løses etter bestemmelsen i tvistemålsloven §97, sammenholdt med rettspraksis om spørsmålet.

Uforsettlig feil som hindrer fremme av saken, ”bør” tillates avhjulpet, jf. tvml. §97. Etter bestemmelsens ordlyd er det avgjørende at feilen er uforsettlig. I tillegg må det være et vilkår for retting at det dreier seg om en feil som lar seg avhjelpe⁵³. Videre må rettelsen ikke medføre noen endring av tvistens identitet⁵⁴.

Det har vært fremholdt at saksøkers manglende partsevne er en feil av en slik karakter at den ikke kan rettes⁵⁵. En slik regel må imidlertid være forbeholdt de tilfeller hvor det ikke finnes noen alternativ partsangivelse. Det må her skilles mellom retting av *manglende partsevne* og *feil partsbetegnelse*. Partsevnen i seg selv kan vanskelig avhjelpes, mens feil angivelse av partene kan og bør tillates i en viss utstrekning. I Rt-2005-250, som blant annet gjaldt nettopp spørsmålet om retting av partsbetegnelse fra NUF til hovedselskap,

⁵² Skoghøy (1998) s. 152, Schei I (1998) s. 93.

⁵³ Schei (1998) s. 397.

⁵⁴ Skoghøy (1998) s. 428.

⁵⁵ Schei (1998) s. 397.

viste kjæremålsutvalget til at det var avsagt ”en rekke avgjørelser som har til felles at det er en nær sammenheng mellom den som trer ut og den som trekkes inn”⁵⁶, og kom til at dette vilkåret var oppfylt i den foreliggende sak.

I de tilfeller som omhandles her består feilen i at filialen står som part, mens det i virkeligheten er hovedselskapet som er riktig partsbetegnelse. Dersom filialen står som saksøkt, må dette i utgangspunktet være en feil som etter sin art lar seg avhjelpe etter §97, ved å endre partsangivelsen. Det samme må for øvrig gjelde hvor det er filialen som er saksøker. Det synspunkt at manglende partsevne hos saksøker ikke kan avhjelpes, må i så fall begrense seg til de tilfeller hvor det ikke finnes noe naturlig alternativ å endre partsangivelsen til uten at nye parter trekkes inn i saken. Dette betyr ikke at retting skal tillates i alle slike tilfeller, men at slike feil er av en slik art som kan avhjelpes.

Det neste kriterium er at rettelsen ikke medfører noen endring i sakens identitet. Dette kravet må som utgangspunkt anses oppfylt i de saker som det er tale om her, ettersom kravet om retting ikke skyldes noen endret oppfatning av det materielle rettsforhold eller endret oppfatning av sakens realitet. Når tvisten i praksis fortsatt står mellom de samme parter og med de samme krav, kan ikke ønsket om å rette en slik feil endre sakens realitet.

Det avgjørende kriterium i denne sammenheng må etter dette bli om feilen anses å være forsettlig eller ikke. Hva som ligger i dette må avgjøres i den konkrete sak. Et grunnvilkår for å påvise forsett må være om feilen kan bebreides parten. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig. I forsettet må det ligge at parten vet, eller ser det som overveiende sannsynlig at det begås en feil⁵⁷.

Spørsmålet om tillatelse av retting hvor en filial har vært oppført som part har vært oppe for domstolene ved noen anledninger, blant annet i den tidligere omtalte LB-1999-154. Her kom retten til at det ikke kunne ”*antas at prosessfullmektigen var ukjent med at et*

⁵⁶ Avgjørelsene det vises til er gjengitt hos Schei (1998) s. 399- 400.

⁵⁷ Schei (1998) s. 401; Rt-1994-1363; Rt-1995-618.

avdelingskontor eller filial ikke hadde partsevne”, og retting kunne dermed ikke foretas. Kjæremålet ble derfor avvist på grunn av filialens manglende partsevne, jf. ovenfor i kap. 7.2. Det som var spesielt i denne saken, var at retten fant at prosessfullmektigen burde fått mistanke om feilen på et tidligere tidspunkt, og krav om retting burde ha vært fremsatt på et tidligere tidspunkt. Det er imidlertid grunn til å forstå retten slik at det var tidsaspektet som her var avgjørende for forsettet, og ikke villfarelsen om filialens manglende partsevne i seg selv.

Kjennelsen inntatt i Rt-2005-250 gjaldt også spørsmål om retting av partsangivelse. Kjæremålsutvalget sluttet seg til lagmannsrettens begrunnelse, hvor det ble lagt avgjørende vekt på at man ikke fant grunnlag for å *”anta at parten eller prosessfullmektigen var klar over at partsangivelsen var feil eller anså det for overveiende sannsynlig”*. Retting ble dermed tillatt. Selve spørsmålet om partsevne tok kjæremålsutvalget for øvrig ikke stilling til, da endring av partsangivelsen medførte at dette spørsmålet ikke fikk avgjørende betydning i saken.

I begge de ovennevnte avgjørelser har retting av partsangivelsen skjedd etter at saken allerede har vært gjennom minst en instans med filialen som part. Som en innvending mot å tillate endring av partsangivelsen på et så sent tidspunkt, kan det anføres at den filialen som den feilaktige part (som ikke har partsevne) dermed har bundet hovedselskapet ved sine tidligere prosesshandlinger. Dette ble anført av kjærende part i LH-2004-77096.

Lagmannsretten besvarte ikke spørsmålet eksplisitt. Imidlertid er det grunn til å se det slik at dersom forholdet mellom filial og hovedselskap er så nært at retting bør tillates, bør det som utgangspunkt ikke være betenkelig å la den enes prosesshandlinger få virkning for den andre.

Hvorvidt retting tillates eller ikke beror på en konkret vurdering av omstendighetene i den enkelte sak, slik at det ikke kan sies med sikkerhet at slike feil kan avhjelpes. Reelle hensyn taler imidlertid for at feil av denne typen lar seg rette. Særlig to grunner tilsier dette; for det første er det som påpekt i innledningen slik at filialers prosessuelle stilling er uklar, slik at

det ikke bør bedømmes for strengt dersom en part tar feil med hensyn til partsangivelsen. For det annet vil den nære tilknytning mellom filial og hovedselskap gjøre at det som utgangspunkt ikke er betenkelig å endre partsbetegnelsen underveis i en verserende sak. Det viser seg også i praksis at retting av partsbetegnelsen tillates i mange tilfeller, jf. de avgjørelser som er gjengitt over.

7.2.3 Tvml. §66

Forutsetningen for det som er sagt ovenfor er at saksøker blir oppmerksom på feilen, slik at krav om retting kan fremmes. I tilfeller hvor vedkommende ikke er klar over feilen, har man heller ingen forutsetninger for å kunne avhjelpe feilen. Dermed skal saken avvises etter §41. Det er heller ikke utenkelig at saken feilaktig avvises selv om man har forsøkt å foreta retting. Et eksempel på en situasjon hvor dette kan få store konsekvenser er hvor kreditor må gå til rettslige skritt for å unngå foreldelse av et krav, jf. foreldelsesloven⁵⁸ §15. Etter 1. ledd avbrytes foreldelsesfristen når fordringshaver tar rettslig skritt mot skyldneren for å få dom mot kravet. Blir fordringen gjort gjeldende ved domstol, skjer fristavbrudd ved forliksklage eller stevning, jf. 2 ledd. Blir saken deretter avvist, kan kravet i mellomtiden allerede ha blitt foreldet.

Har søksmålet blitt avvist på grunn av uforsettlige feil, følger det imidlertid av tvistemålsloven §66, 3 ledd, jf 1 ledd at de ”*virksomheter som etter den borgerlige rett følger av at søksmål er reist*”, i dette tilfellet avbrytelse av foreldelsesfristen, fremdeles vil være i kraft dersom kravet reises på ny senest tre måneder etter at avvisningskjennelsen ble forkynt for saksøker. Bestemmelsen inneholder ikke noen nærmere presisering av hvilke uforsettlige feil dette kan være. Antakelig er regelen særlig aktuell hvor avvisning har skjedd på grunn av at saken er anlagt for feil verneting. Bestemmelsen kan også tolkes slik at uttrykket ”*uforsettlige feil*” skal omfatte det samme som tilsvarende uttrykk i tvml. §97. I så fall vil feil partsangivelse i denne sammenheng klart kunne omfattes, jf. ovenfor. Spørsmålet om bestemmelsen kommer til anvendelse ved feil partsangivelse reises også av

⁵⁸ Lov av 18. mai 1979 nr. 18 om foreldelse av fordringer.

Schei (1998) på s. 325, og kommer til at det bør være tilfellet dersom feilen opprinnelig kunne rettes etter §97. Videre peker han på at hvor nær tilknytning det er mellom uriktig og korrekt part vil være av betydning. Dette synet støttes for øvrig av Rt-1999-525, hvor Norsk Lærerlag på vegne av en gruppe lærere gikk til søksmål mot kommunen med påstand om at oppsigelser av husleieavtaler kommunen hadde inngått med lærerne skulle kjennes ugyldig. Saken ble avvist på grunn av manglende partsevne. Før de aktuelle lærerne, som var rette saksøkere, gikk til ny sak hadde søksmålsfristen etter husleieloven §7 gått ut. Kjæremålsutvalget ga imidlertid lærerne medhold i at det første søksmål innebar rettidig søksmål jf. tvml. §66, 3 ledd. Det ble lagt til grunn at feilen ikke var forsettlig. Videre pekte utvalget på at det i den opprinnelige stevningen var klart angitt hvilke leietakere og kontrakter saken dreiet seg om, og sluttet seg til lagmannsrettens uttalelse om at saksøkte etter omstendighetene ikke hadde noen rimelig grunn til å motsette seg at tvisten fortsatte med korrekt partsangivelse på saksøkersiden.

Avgjørelsen må sies å ha overføringsverdi til saker som gjelder NUF. For det første kommer det klart frem at feil partsangivelse omfattes av §66, 3 ledd. For det annet åpner avgjørelsen for at saksøktes forventning om at ny sak vil bli reist av rette vedkommende tas inn som et moment i vurderingen av om bestemmelsen kommer til anvendelse. På grunn av den nære tilknytningen mellom hovedselskap og filial, må det antas at det skal mye til for at hovedselskapet ikke må anse det som overveiende sannsynlig at saken vil fortsette.

Kort oppsummert kan det sies at den feil at NUF oppføres som saksøkt i et søksmål i stor grad lar seg avhjelpe. Dette forutsetter naturlig nok at saksøker fremmer krav om retting så snart som mulig etter at han blir oppmerksom på feilen. I de tilfeller hvor avvisning fører til overskridelse av en frist, kan fristen fortsette å løpe inntil tre måneder etter avvisningen.

Bestemmelsen i §66, 3 ledd tar sikte på både materiellrettslige og prosessuelle frister. Dette må innebære at enhver frist som overskrides på grunn av avvisning "utsettes" i tre måneder dersom man kommer til at feil partsangivelse er å anse som en uforsettlig feil.

8 Norske domstolars stedlige kompetanse

8.1 Innledning

Kapittelet her omhandler mulighetene kreditor har til å fremme en sak mot hovedselskapet for norske domstoler. Behandlingen forutsetter derfor at filialen ikke har partsevne, selv om det ovenfor er pekt på noen tilfeller hvor man kan gå til sak mot filialen i seg selv.

Konsekvensen av at NUF's manglende partsevne, er at den som forfølger sitt krav mot slik filial, må rette kravet mot det utenlandske hovedselskapet. Dette følger av at det er hovedselskapet som er forpliktet av filialens disposisjoner, jf. over i pkt. 5 og pkt. 7.1.

Hovedselskapet har som utgangspunkt alminnelig verneting i hjemlandet. Dermed er den som forfølger sitt krav som henvist til domstolene der. Til dette utgangspunktet følger det en rekke unntak. I det følgende vil det redegjøres for de muligheter saksøker har til å anlegge sivilt søksmål mot det utenlandske hovedselskapet for norske domstoler på grunnlag av særlige vernetingsregler.

Tvistemålsloven har flere bestemmelser om verneting. Etter §21 har selskaper alminnelig verneting hvor styret har sitt sete. Særlige vernetingsbestemmelser følger av lovens kapittel 2 (§22 flg.). Etter §36 a får reglene i loven anvendelse med de begrensninger som er anerkjent i folkeretten eller følger av overensstemmelse med annen stat⁵⁹. I internasjonale forhold kommer vernetingsreglene i Luganokonvensjonen til anvendelse. Konvensjonen får imidlertid bare anvendelse i forhold til en annen konvensjonsstat. I en eventuell sak mot et selskap hjemmehørende utenfor landene som har sluttet seg til konvensjonen, må verneting bestemmes etter reglene i tvistemålsloven, som regulerer norske domstolars stedlige kompetanse i internasjonale forhold utenfor Luganoområdet⁶⁰. Det samme må gjelde for saker som etter sin art ikke omfattes av konvensjonen, jf. art. 1. I stor grad følger de samme regler av tvistemålsloven og Luganokonvensjonen. Et viktig unntak er imidlertid at

⁵⁹ Tilsvarende bestemmelse i tvisteloven §1-2.

⁶⁰ Dette ble blant annet slått fast i Rt-1998-1965, som gjaldt oppfyllellesverneting etter tvml. §25.

formuesvernetinget etter tvml. §32 ikke anerkjennes i Luganokonvensjonen, og kan dermed ikke anvendes i internasjonale forhold.

Luganokonvensjonen er i sin helhet gjort til norsk lov gjennom inkorporasjon⁶¹. Dette innebærer at det ved motstrid mellom tvistemålsloven og Luganokonvensjonen følger av både *lex specialis* og *lex posterior*- prinsippene at konvensjonens bestemmelser går foran⁶². Som det er pekt på, følger i stor grad de samme vernetingsbestemmelser av tvisteloven og Luganokonvensjonen. Det er derfor Luganokonvensjonen som det vil bli fokusert på her.

8.2 Luganokonvensjonen

Luganokonvensjonen omfatter etter art. 1, 1 ledd sivile saker. Skattekrav, tollsaker og forvaltningsrettslige saker omfattes ikke. Vilkårene for at Luganokonvensjonen kommer til anvendelse fremkommer av preamblet, hvor det heter at denne skal gjelde ved ”*rettsforhold over landegrensene*”. Dette blir ofte formulert som et krav om at tvisten er av internasjonal karakter⁶³, altså at tvisten må ha en viss tilknytning til flere land innenfor konvensjonsområdet. I denne forbindelse er det avgjørende partenes bopel. Med utgangspunkt i at de saker som behandles her er saker anlagt av norske borgere mot de utenlandske hovedselskapene, legges det til grunn i det følgende at dette kravet om internasjonal karakter er oppfylt. En reservasjon bør imidlertid tas. I norsk rett har det ofte vært argumentert for hovedsetekriteriet som det avgjørende kriterium for å bestemme et selskaps nasjonalitet. Dersom man legger dette til grunn, vil det kunne få den konsekvens at hovedselskapet er å anse som et norsk selskap når hele eller hoveddelen av virksomheten foregår her. Luganokonvensjonen regulerer ikke hvordan et selskaps nasjonalitet skal fastslås, men lar det være opp til det enkelte lands egen interne rett å avgjøre dette, jf. art. 52. Dette vil antakelig ikke medføre andre virkninger for saksøker enn at grunnlaget

⁶¹ Lov av 8. januar 1993 nr. 21 om gjennomføring i norsk rett av Luganokonvensjonen om domsmyndighet og fullbyrding av dommer i sivile og kommersielle saker.

⁶² Rt-1996-25.

⁶³ Eksempelvis Skoghøy (1998) s. 35.

for valg av verneting blir reglene i tvistemålsloven, som i stor grad er sammenfallende med de i Luganokonvensjonen.

Utgangspunktet etter art. 1 er, med mindre annet følger av andre bestemmelser i konvensjonen, at *”personer med bosted i en Konvensjonsstat uansett statsborgerskap saksøkes ved domstolene i bostedsstaten”*. Hva som regnes som et selskaps bostedsstat er etter art. 53 hvor selskapet har *”sete”*. Som sagt i avsnittet over, vil det være opp til det enkelte lands interne regler å avgjøre hvor selskapet har sete. I denne behandlingen vil ikke ulike lands regler om selskapers nasjonalitet drøftes videre enn å vise til at det rådende synspunkt i europeisk rett er at selskaper har sitt sete i stiftelseslandet. Utgangspunktet er dermed at søksmål mot hovedselskapet til en filial må anlegges hvor selskapet er registrert.

Særreglene i konvensjonens avsnitt 2 inneholder imidlertid viktige unntak, eller rettere sagt alternativer, fra hovedregelen. Saksøkeren kan her selv velge mellom saksøktes bosted og de særskilte verneting⁶⁴. De særlig viktige bestemmelser som behandles her er art. 5 (1 og 5 ledd).

1 ledd gjelder saker om kontraktsforhold, og bestemmer at en person (her et selskap) kan saksøkes ved domstolen for det sted hvor den forpliktelse tvisten gjelder, skal oppfylles⁶⁵. Bestemmelsen tilsvare i høy grad tvml. §25. *”Kontraktsforhold”* er et vidt begrep som omfatter en rekke forskjellige tilfeller. I EF- domstolens dom av 22. mars 1983 Peters vs ZNAV uttalte domstolen at *”kontraktsforhold derfor betragtes som et selvstaendigt begreb, der ved anvendelsen af konventionen foerst og fremmest skal fortolkes ud fra konventionens systematik og formaal med henblik paa at sikre, at den gennemfoeres i fuldt omfang”*⁶⁶. Saken gjaldt forpliktelser etter medlemskap i en forening, som ble ansett å omfattes av *”kontraktsforhold”*. Dette illustrerer at virkeområdet for art. 5 (1) er omfattende. Mer vanlige eksempler kan imidlertid være kjøps- eller leieforhold og entreprisekontrakter.

⁶⁴ Rognlien (1993) s. 139. Dette fremkommer for så vidt også av ordlyden *”kan saksøkes”* i art. 5.

⁶⁵ Det såkalte *”oppfyllellesvernetinget”*.

⁶⁶ Premiss 10.

Artikkel 5 (1) er imidlertid en generell bestemmelse om kontraktsforhold. Art. 5, 5 ledd er en spesialbestemmelse om ”saker som gjelder tvist vedrørende virksomheten til en filial, agentur eller liknende forretningskontor”, og ligger dermed i kjernen av temaet for denne behandlingen. Bestemmelsen supplerer 1 ledd om oppfylleelsesvernetinget, og gir saksøker rett til å velge verneting i enda større grad dersom saken springer ut av virksomheten til en filial. Filialvernetinget er ikke avhengig av at vilkårene etter oppfylleelsesvernetinget er oppfylt⁶⁷ Kriteriet om at saken gjelder en tvist vedrørende ”virksomheten” til filialen, gir anvisning om et vesentlig større virkeområde enn 1 ledd. I EF- domstolens dom av 22. november 1978, Somafer vs. Saar-Ferngas⁶⁸, presiserte domstolen omfanget av begrepet ”virksomhet” i art. 5, 5 ledd. Det ble slått fast at bestemmelsen for det første måtte omfatte forpliktelser i eller utenfor kontraktsforhold i forbindelse med den egentlige forvaltningen av filialen, eksempelvis leie- eller ansettelsesforhold. For det annet omfatter begrepet forpliktelser som filialen har pådratt seg på vegne av hovedselskapet, samt forpliktelser utenfor kontrakt som er en følge av filialens virke i vertslandet.

Bestemmelsen i art. 5, 5 ledd går dermed lengre enn den generelle regel om oppfylleelsesvernetinget i 1 ledd. En slik ordning med utvidet adgang til å saksøke en filial her i landet, enn et hvilket som helst annet selskap eller en annen person, er da også naturlig. Bestemmelsen i 1 ledd må antas å ta sikte på enkeltstående kontrakter inngått på tvers av landegrensene. Når et selskap imidlertid velger å etablere en fast virksomhet i form av en filial, taler sterke hensyn for at filialens tilhørighet til vertslandet reflekteres i vernetingsreglene. Gjennom bestemmelsen ivaretas kreditors interesser ved at mulighetene for saksanlegg i landet hvor filialen driver sin virksomhet er stor. I dommen Lloyd’s Register of Shipping⁶⁹ slo EF- domstolen sågar fast at filialvernetinget er anvendelig, selv om den kontraktmessige forpliktelse skal oppfylles i et annet land enn der filialen ligger.

⁶⁷ Werlauff (2002) s. 221.

⁶⁸ Sak 33/78.

⁶⁹ Dom av 6. april 1995, sak C-439/93.

Et praktisk eksempel på hvor 5 ledd rekker lengre enn oppfylleelsesvernetinget, kan være hvor det utspringer et erstatningskrav av mislighold av en kontrakt. I Rt-2005-221, gjaldt saken rett verneting for et krav om den positive kontraktsinteresse. Kjæremålsutvalget bemerket at krav om erstatning er et sekundært krav i forhold til kjøpers krav på oppfyllelse, og at verneting derfor ikke kunne gis av Luganokonvensjonen art. 5 (1). Dersom man i en slik sak legger art. 5 (5) til grunn, må det være klart at også et erstatningskrav ved kontraktsmislighold kan omfattes av filialvernetinget.

8.3 Konklusjon

Konklusjonen må bli at vernetingsreglene i Luganokonvensjonen og tvistemålsloven i stor grad "kompenserer" for NUF'ets manglende partsevne, ved at søksmål i svært mange praktiske tilfeller kan anlegges i Norge. Unntakene i anvendelsesområdet for konvensjonen, jf. art. 1, innebærer imidlertid at dette ikke gjelder fullt ut. Et annet spørsmål er hvilket lands lover som skal anvendes på forholdet. Lovvalgsspørsmålene behandles ikke nærmere her, men generelt kan det sies at det i stor grad vil være norske regler som kommer til anvendelse. Sett fra kreditors side, får dermed filialens manglende partsevne i de fleste tilfeller ikke noen vesentlig betydning for mulighetene til å forfølge sitt krav i Norge.

9 Særlig om konkurs

En annen måte å inndrive krav på er å begjære hovedselskapet konkurs etter bestemmelsene i konkursloven. Overfor NUF har det de siste årene særlig blitt vanlig å gjøre dette på grunnlag av bestemmelsen om konkursvarsel i lovens §63. Et eksempel på et praktisk tilfelle er at arbeidstaker begjærer konkurs på grunnlag av manglende

lønnsutbetaling⁷⁰. Et nødvendig vilkår for å åpne konkurs etter begjæring fra fordringshaver er at skyldneren er insolvent, jf. kkl. §60. På bakgrunn av det som er sagt om at NUF ikke er et eget rettssubjekt i pkt. 5, legges det til grunn at det er det utenlandske hovedselskapet som er å anse som ”skyldneren” i lovens forstand. Dette må være en naturlig konsekvens av at filialen ikke er et eget rettssubjekt, og at det i virkeligheten er hovedselskapet som er forpliktet etter filialens disposisjoner. Muligheten for å begjære konkurs i Norge på grunnlag av kkl. §63 behandles i det følgende. Vernetingsreglene er imidlertid de samme uavhengig av hvilken bestemmelse som anvendes, slik at det følgende også gjelder for konkursbegjæringer etter andre bestemmelser.

Innledningsvis bør det nevnes at konkursvarsel etter §63 ikke i seg selv innebærer at selskapet faktisk vil tas under konkursbehandling. Men det kan brukes som et pressmiddel for å få betaling, da konsekvensen av at betaling ikke skjer er at det foreligger presumsjon for konkurs, se nedenfor. Slik sett kan varselet i seg selv være tilstrekkelig til å inndrive sitt krav.

Etter konkursloven §145, skal tingretten avgjøre ”*alle spørsmål som gjelder åpning og gjennomføring*” av konkurs. Det som behandles i det følgende er norske domstolars stedlige kompetanse i forbindelse med konkurs. Det som her sies må derfor også gjelde tilfeller som i eksempelet ovenfor, selv om det ikke går så langt som til å gjennomføre konkursbehandlingen.

Etter kkl. §63 foreligger det presumsjon for insolvens når konkurs er begjært av fordringshaver som ”*beviselig har krevd skyldneren for klar og forfalt gjeld*” og minst 4 uker deretter har gitt skyldneren oppfordring om å betale inne to uker. Det er viktig å bemerke at kkl. §63 kun gir en presumsjonsregel, det vil si at insolvens presumeres å foreligge dersom ikke selskapet som er begjært konkurs gjør opp kravet innen fristen. Bestemmelsen er altså, på lik linje med de øvrige presumsjoner som fremkommer av §§62

⁷⁰ Arbeidstakere står for så vidt i en spesiell posisjon, da de har muligheten til å få sitt krav dekket fra lønnsgarantifondet, jf. lov av 14. desember 1973 nr. 61.

og 63, en bevisregel og ikke en materiell konkursgrunn⁷¹. I praksis kan derfor selskapet komme seg ut av presumsjonen dersom det selv godtgjør at det ikke er insolvent. Dette skjer typisk ved fremleggelse av regnskaper. Når skyldneren har godtgjort at insolvens ikke foreligger, kan konkurs ikke åpnes. Det legges i det følgende til grunn at vilkåret om insolvens er oppfylt, slik at dette ikke vil behandles nærmere.

Det neste vilkår for at §63 kan komme til anvendelse er at skyldneren er regnskapspliktig i Norge. Det følger av regnskapsloven⁷² §1-2, 1 ledd nr. 13 at utenlandske foretak som er skattepliktig til Norge må omfattes av bestemmelsen. Vilkåret må dermed i alminnelighet anses oppfylt.

Dersom vilkårene for å åpne konkurs er oppfylt, blir det neste spørsmålet om konkurs kan åpnes i Norge. Luganokonvensjonen gjelder ikke for konkurs, jf. art. 1 (2).

Konkursvernetinget reguleres i kkl. §146 1 ledd, 1 pkt, som bestemmer at behandlingen hører under tingretten i den rettskrets hvor skyldneren har sitt ”*hovedforretningssted*”. Bestemmelsen forutsetter at foretaker er registrert i foretaksregisteret, jf. fregl. §3-8⁷³. I utgangspunktet gir ikke ordlyden norske domstoler internasjonal kompetanse. I forarbeidene presiseres det imidlertid at bestemmelsen også regulerer norske domstolers kompetanse hvor skyldneren har tilknytning til flere land⁷⁴. Hensynet bak dette syn er at bobehandlingen mest praktisk kan skje på hovedforretningsstedet. En grunn til dette er at både skyldnerens eiendeler og kreditorer i all hovedsak vil befinne seg der hvor virksomheten faktisk blir drevet.

Etter dette vil selskapets hovedsete være det avgjørende kriterium for å avgjøre domstolenes kompetanse også i internasjonale forhold. At et utenlandsk selskap kan slås konkurs i Norge dersom det anses å ha sitt hovedforretningssted her, er også slått fast i

⁷¹ Andenæs (1999) s. 17.

⁷² Lov av 17. juli 1998 nr 56 om årsregnskap.

⁷³ Om situasjonen når filialen ikke er registrert i foretaksregisteret, se neste avsnitt.

⁷⁴ NOU 1972: 20 s. 228.

RG-2005-826 (Frostating). Avgjørelsen av hva som skal anses som hovedforretningssted, må bero på en konkret vurdering av de reelle forhold knyttet til virksomhetens art og omfang, plassering av administrasjon, produksjon mv.⁷⁵ I forhold til kkl. §146 må det være det faktiske hovedforretningsstedet som må legges til grunn.

En måte å sannsynliggjøre at selskapet har hovedforretningssted i Norge kan være å undersøke selskapets regnskaper, dersom disse er tilgjengelige. Andre momenter som taler for at hovedselskapet er uten virksomhet er om hovedselskapet ikke har kontorer eller ansatte på sin registrerte adresse, og om det finnes flere selskaper som er registrert med samme adresse. Ofte vil rene "postboksselskaper" ha sørget for at post til hovedselskapet blir videresendt til filialen. I den grad dette kan bringes på det rene, vil det tale for at det i realiteten er den norske filialen som står for driften av selskapet.

Dersom foretaket ikke er registrert i foretaksregisteret, hører bobehandlingen etter bestemmelsen i §146 1 ledd, 2 pkt. under den tingrett hvor skyldneren har sitt hjemting etter tvml. §17-21. I de fleste tilfeller vil nok foretaket være registrert, men det kan forekomme at registreringsplikten etter foretaksregisterloven ikke har blitt overholdt. Etter tvml. §21 er det avgjørende for vernettinget hvor "*styret har sitt sete*". Hvor dette ikke sammenfaller med hovedforretningsstedet, vil det kunne bety at vernettinget blir annerledes i slike tilfeller. En slik ordning vil imidlertid være lite praktisk. Løsningen må bli at vernettinget også i tilfeller hvor selskapet ikke er registrert i foretaksregisteret må avgjøres ut fra hovedforretningsstedet. Dette syn støttes også av forarbeidene⁷⁶.

Norske domstoler kan etter dette være stedlig kompetent til å behandle konkurs i utenlandske selskap. Vilkåret er altså at det må påvises at selskapet har sitt hovedforretningssted her i landet. Dette innebærer at kreditor, i saker om norske NUF, i stor grad har mulighet til å begjære konkurs i Norge for å forfølge sine krav.

⁷⁵ NOU 1972: 20 s. 227.

⁷⁶ NOU 1972: 20 s. 227.

Unntaket er imidlertid hvor selskapet anses å ha hovedkontor i en annen stat. En konkursbegjæring mot et utenlandsk selskap på grunnlag av krav mot filialen i Norge kan føre til tre situasjoner: en første mulighet er at selskapet virkelig er insolvent, og det åpnes konkurs på her etter kkl. §146. En annen mulighet er at selskapet godtgjør at det er solvent, og begjæringen må dermed avvises. Kreditors mulighet til å forfølge sitt krav i Norge må da være å gå til søksmål etter vernetingsreglene som er redegjort for i kap. 8. Endelig kan det oppstå den situasjon at skyldneren bestrider at konkursbegjæringen er sendt til rett domstol, fordi det mener å ha sitt hovedsete et annet sted. Dersom retten finner at skyldneren ikke har hovedkontor i Norge, må saken avvises enten selskapet er insolvent eller ikke.

I slike tilfeller vil konklusjonen ovenfor om at filial ikke er et eget rettssubjekt og dermed ikke kan slås konkurs, kunne få store konsekvenser for en part som forfølger et krav mot filialen. I praksis må det antas at det ikke er spesielt vanskelig for et selskap som begjæres konkurs å unngå konkurs med en anførsel om at det har hovedforretningssted et annet sted enn filialen. Her kommer det som er behandlet ovenfor i pkt. 6.7 om hensynet til kreditor på spissen. Kanskje må allikevel disse vanskeligheter ses på som en konsekvens som kreditor selv må bære risikoen for at inntreffer når man velger å inngå en kontrakt med et NUF.

10 Avsluttende bemerkninger

Det kan ikke være tvil om at NUF som måte å organisere næringsvirksomhet på har kommet for å bli. De prosessuelle problemstillinger som er redegjort for i denne behandlingen vil derfor være aktuelle også fremover i tid. Sammen med økningen i antall NUF, øker imidlertid også behovet for klare regler om hvordan slike foretak skal behandles i norsk prosessrett. I behandlingen her har det blitt konkludert med at NUF ikke er et eget rettssubjekt, og derfor ikke har evne til å opptre som part for norske domstoler. For kreditor som forfølger et krav mot NUF, er det vist at det derfor kan by på praktiske problemer å få

rettslig avklaring. Hensynet til kreditor er imidlertid relativt godt ivaretatt ved at norske domstoler kan ha kompetanse til å behandle saken, jf. 8 og 9. Et annet faktum som gjør at kreditor har mindre grunn til å besvære seg er at tvangsfullbyrdelsesloven⁷⁷ gir omfattende muligheter til å begjære utlegg og midlertidig sikring i verdier som finnes her i landet⁷⁸. På ett punkt kan imidlertid kreditor komme spesielt dårlig ut. Dette gjelder i de tilfeller hvor det utenlandske selskapet ikke kan slås konkurs i Norge etter kkl. §146, fordi det anses å ha hovedforretningssted i dette landet. Det er imidlertid grunn til å tro at det ikke vil gå lenge før det utarbeides internasjonale regler på området.

⁷⁷ Lov av 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring.

⁷⁸ Særlig tvangsl. §7-3, 2 ledd (utlegg), §14-3, 1 ledd, 2 pkt. (arrest), §15-3, 1 ledd, 2 pkt. (midlertidig forføyning).

11 Kilderegister

11.1 Litteraturliste

Andenæs, Mads Henry. *Konkurs*. Oslo, 1999.

Andenæs, Mads Henry. *Aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper*. 2. utg. Oslo, 2006.

Finansdepartementet. Pressemelding datert 11. mai 2007; Mandat for utvalg som skal vurdere revisjonsplikten for små foretak. (www.regjeringen.no/fin)

Gjems-Onstad, Ole. Valg av selskapsform – En innføring i norsk selskapsrett. 4. utg. Oslo, 1998.

Hov, Jo. *Rettergang III, Sivilprosess*. Oslo, 2000.

Jørner, Eivind Fredrik Sars. *Betingelser for utenlandske foretaks virksomhet i Norge gjennom filial*. Universitetet i Oslo, 2006.

Coll, Inger E. A. *Inndrivelse av krav mot NUF*. Foredrag under Konkursrådets konkursseminar høsten 2006.

Kunnskapsforlaget. *Norsk ordbok*. Oslo, 1998.

Rognlien, Stein. *Luganokonvensjonen, kommentarutgave*. Oslo, 1993.

Schei, Tore. *Twistemålsloven med kommentarer*. 2. utg. Oslo, 1998.

Skoghøy, Jens Edvin A. *Tvistemål*. Tromsø, 1998.

Ulriksen, Ellen Synnøve Schult. *Utenlandske foretaks virksomhet i Norge gjennom etablering av filial*. Universitetet i Oslo, 2002.

Werlauff, Erik. *EU-selskabsret*. 3. utg. København, 2002.

11.2 Domsregister

Rt-1933-425

Rt-1988-1161

Rt-1994-1363

Rt-1995-618

Rt-1996-25

Rt-1998-1965

Rt-1999-525

Utv-2002-1144

Rt-2005-221

Rt-2005-250

Rt-2005-451

Rt-2005-1511

Rt-2005-1229

Rt-2006-1025

LB-1999-154

LH-2004-77096

RG-2005-826 (Frostating)

LB-2006-44613

LB-2006-106154

LB-2006-44613

11.3 EF-domstolen

Sak 14/76	Ets. A. de Bloos, SPRL vs. Société en commandite par actions Bouyer.
Sak 33/78	Somafer SA vs. Saar-Ferngas AG.
Sak 34/83	Martin Peters Bauunternehmung GmbH vs. Zuid Nederlandse Aannemers Vereingning.
Sak C-439/93	Lloyd's Register of Shipping vs. Société Campenon Bernard.
Sak C-212/97	Centros Limited vs. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen,
Sak C-167/01	Kamer von Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam vs. Inspire Art Ltd.
Sak C-208/00	Überseering BV vs. Nordic Construction Company Baumanagment GMBH (NCC).

11.4 Andre EU-rettskilder

Fjerde rådsdirektiv av 25. juli 1978 med hjemmel i traktatens artikkel 54 paragraf 3 bokstav g) om årsregnskapene for visse selskapsformer

Elleve rådsdirektiv av 21. desember 1989 om offentlighet angående filialer opprettet i en medlemsstat av visse former for selskaper som er underlagt en annen medlemsstats lovgivning (filialdirektivet).

Europaparlamentets- og rådsdirektiv 2000/12/EF av 20. mars 2000 om adgang til å starte og utøve virksomhet som kredittinstitusjon.

11.5 Lovregister

- 1915 Lov om rettergangsmåten for tvistemål (Tvistemålsloven) av 13. august 1915 nr. 6.
- 1973 Lov om statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv. (Lønnsгарantiloven) av 14. desember 1973 nr. 61.
- 1979 Lov om foreldelse av fordringer (Foreldelsesloven) av 18. mai 1979 nr. 18.

- 1984 Lov om gjeldsforhandling og konkurs (Konkursloven) av 8. juni 1984 nr. 58.
- 1985 Lov om registrering av foretak (Foretaksregisterloven) av 21. juni 1985 nr. 78.
- 1985 Lov om ansvarlige selskaper og kommandittselskaper (Selskapsloven) av 21. juni 1985 nr. 83.
- 1988 Lov om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner (Finansieringsvirksomhetsloven) av 10. juni 1988 nr. 40.
- 1992 Lov om tvangfullbyrdelse og midlertidig sikring (Tvangfullbyrdesloven) av 26. juni 1992 nr. 86.
- 1992 Lov om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS-loven) av 27. november 1992 nr. 109.
- 1993 Lov om gjennomføring i norsk rett av Luganokonvensjonen om domsmyndighet og fullbyrding av dommer i sivile og kommersielle saker (Luganoloven) av 8. januar 1993 nr. 21.
- 1997 Lov om aksjeselskaper (Aksjeloven) av 13. juni 1997 nr. 44.
- 1998 Lov om årsregnskap (Regnskapsloven) av 17. juli 1998 nr. 56.
- 1999 Lov om revisjon og revisorer (Revisorloven) av 15. januar 1999 nr. 2.
- 1999 Lov om skatt av formue og inntekt (Skatteloven) av 26. mars 1999 nr. 14.
- 2005 Lov om forsikringsselskaper, pensjonsforetak og deres virksomhet mv (Forsikringsloven) av 10. juni 2005 nr. 44.
- 2005 Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (Tvisteloven) av 17. juni. 2005 nr. 90.

11.6 Forarbeider

NOU 1972 : 20 Gjeldsforhandling og konkurs.

NOU 2001: 32 B Rett på sak.

Ot. prp. nr. 50 (1984-1985)

Ot.prp. nr. 86 (1997-1998)

Ot.prp. nr. 51 (2004-2005)

11.7 Konvensjoner og traktater

Traktat av 25. mars 1957 om opprettelse av Det europeiske fellesskap (EF-traktaten)

Konvensjon av 16. september 1988 om domsmyndighet og fullbyrding av dommer i sivile og kommersielle saker (Luganokonvensjonen).

